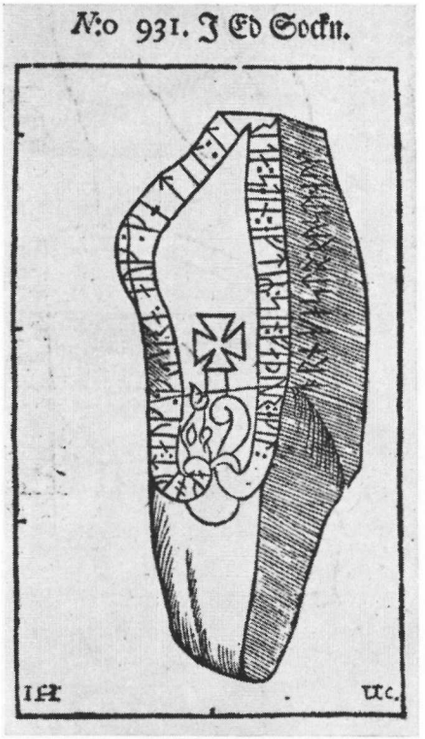

Fig. 92. Sm 148. Lilla Hälleberg. Västra Eds sn. Efter träsnitt B 931.

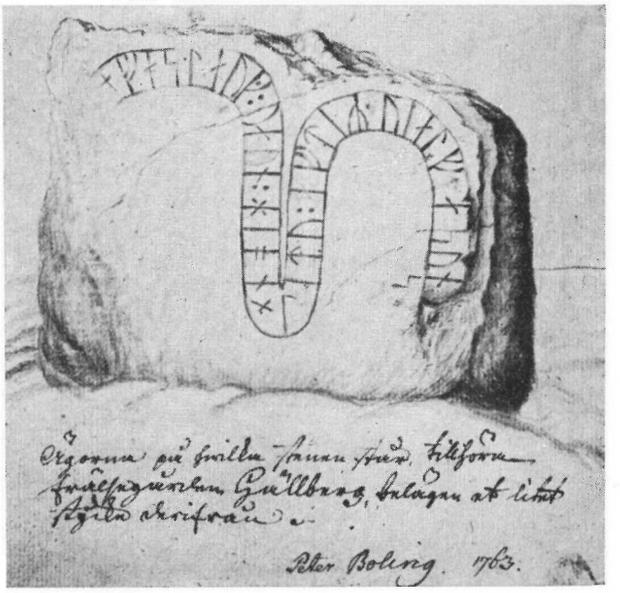

Fig. 93. Sm 149. Lilla Hälleberg. Västra Eds sn. Efter teckning av P. Boling.

Helmfrid tolkar den sista meningen: »Ärnfast den övermodige högg [runorna].» Eftersom ristningen, menar Helmfrid, av allt att döma slutat med **auk**, kan detta ej vara konjunktionen 'och' utan bör uppfattas som preteritum av *hoggva*, och **rusti** är troligen ett binamn till det föregående **-rnfastr**, nämligen det i fvn. ett par gånger belagda *rosti* »den övermodige, fräcke». Mot Helmfrids förslag talar, att binamnet *rosti*, som är mycket sparsamt belagt i fvn., synes alldeles saknas i fsv. och att **auk** utan **h** och utan **i** är en mycket sällsynt skrivning för *hiogg*.

149. Lilla Hälleberg. Västra Eds sn. Nu i kyrkan.

Pl. 95.

Litteratur: L 1283. J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 65; E. R. Havton: Efterlämnade historisk topografiska samlingar (hs i Västerviks h. allm. läroverks bibl.) 8, Ed, s. 36; O. Celsius: R 554 (hs i UUB); S. L. Gahm-Persson: Archivum Smolandicum (hs i UUB) 3 s. 188; G. Stephens: The Old-Northern Runic Monuments 3 (1884) s. 310; K. A. Gustawsson: Skrivelse till Riksantikvarien 1928 (ATA); B. Helmfrid: Skrivelse till Riksantikvarien den $^{22}/_{6}$ 1935 (ATA), i Västerviks-tidningen den $^{22}/_{6}$ 1935 och samma tidnings julnummer 1935, Kalmar läns runinskrifter (ATA) s. 16, Runstensundersökningar i Kalmar län sommaren 1936 (ATA), i Kalmar läns fornminnesförenings medd. 1937 s. 116; G. Malmberg: Skrivelse till Riksantikvarien den $^{22}/_{11}$ 1938 (ATA); H. Stahle: Skrivelse till Riksantikvarien den $^{13}/_{3}$ 1939 (ATA).

Äldre avbildningar: N. N. Wigius: teckning 1726 i R 554; P. Boling: teckning 1763 (ATA); teckning i J. Peringskiölds Monumenta 8, i Gahm-Perssons Archivum Smolandicum 3 s. 189 och Liljegrens Fullständig Bautil (ATA) 4; J. H. Wallman: teckning i Efterlämnade samlingar, B 151: 5 (hs i Linköpings Stifts- och landsbibl.) lägg 7; C. E. Hallström och O. Åberg: teckning 1844 (ATA); H. Sidén: teckning 1877 (ATA); E. Ihrfors: teckning i Smolandia sacra (ATA) 1 s. 201; Gustawsson: foto 1928 (ATA); Helmfrid: två fotos 1936, ett 1937 (ATA), fotos i Kalmar läns runinskrifter pl. 4 fig. 2, pl. 5 fig. 1.

Av denna runsten finns i våra dagar endast ett fragment kvar, som år 1935 låg på Lilla Hällebergs ägor ungefär 1 m SÖ om vägen Helgenäs–Bellsjö ca 500 m NÖ om Lilla Hälleberg. Det har senare införts till Västra Eds kyrka.

Den äldsta upplysningen om stenen lämnas i den av Havton avskrivna relationen (se Sm 147), där det läses: »Wid byen Helleberg utom åckergärdet sudost(!) står en sten utmed en Bergkulle 3 aln lång och 3 aln bred, nog ristader.» Ingen läsning lämnas. Stenen undersöktes 1726 av socknens kyrkoherde, varvid en teckning utfördes, som ligger i Celsiushandskriften *R 554* i ett omslag med påskriften »Östergötland», och under teckningen är antecknat: »annot. a Past. loci a 1726 in Sept.» Kyrkoherde detta år var N. N. Wigius. En fullständigare läsning ger en teckning i ATA, på vars baksida står »Gåfva från excellensen friherre A. E. Ihre» och på framsidan »I Calmare Län, Norra Tjusts Härad, Eds Socken, wid wägen emellan Frälse Gården Helgenäs och Rusthållet Bälsjö finnes en Runsten till facon och påskrift, som på följande sida synes. Ägorna på hwilka stenen står, tillhöra frälsegården Hällberg, belägen et litet stycke derifrån. Peter Boling 1763.»

I Peringskiölds *Monumenta* 8 är en teckning införd, som trots några smärre avvikelser i texten av allt att döma är en kopia av Bolings. Den har ordagrant samma lokaluppgift och är dessutom försedd med en anteckning: »Denna Afritning är af Hs Exellence Hr Grefwe G Bonde lemnad til Archivum i Julij m. 1763», alltså samma år som Bolings teckning utfördes. Liljegren hänvisar till denna teckning, likaså Gahm-Persson och Stephens.

På teckningarna 1726 (i *R 554*) och 1763 (Boling) är mera bevarat av inskriften än i våra dagar, men början, innehållande bl.a. ett personnamn, fattas även där. På Bolings teckning 1763 synes en spricka, som går från vänster snett upp mot höger och över slingan mellan runorna 7 och 8 i läsningen nedan. Det genom denna spricka avgränsade övre vänstra hörnet var avslaget på Wallmans tid. När Ihrfors ritade av stenen 1883, funnos de partier kvar, på vilka runorna 12–20 och 29–34 äro ristade och vilka nu ej kunna återfinnas.

Stenen har nämligen blivit omilt behandlad i senare tider. När på 1890-talet en bro skulle byggas över Storån vid Helgenäs, blev stenen ytterligare förstörd genom att stycken av den slogos av och lades ned i östra brofästet. När bron 1938 byggdes om, lät Riksantikvarieämbetet genom fil. dr H. Stahle efterforska de försvunna runstensfragmenten. Dessa kunde dock icke återfinnas.

Det bevarade fragmentet är 87 cm brett, 48 cm högt utmed högra kanten, 41 cm utmed den vänstra. De största runorna äro 12 cm höga.

Inskrift (med kompletteringar efter Bolings teckning inom [ ]):

... [+faslaug :] þaun : [hion×litu : i]ftiʀ · þial[fa : sun s] ...
1 5 10 15 20 25 30

... Fastlaug, þau hión, létu eptir Þiálfa, sun s(inn).

... Fastlög, dessa makar, läto (resa stenen) efter Tjälve, sin son.

Till läsningen: Av sammanhanget framgår, att före 1–7 **faslaug** har stått ett mansnamn. Av 8 **þ** synes endast bst; hst hör till det avslagna. De äldre undersökarna ha här läst **u**. Av 9 **a** finnes bistavens vänstra hälft och huvudstavens övre del kvar. Boling läser **h**. Runan 10 **u** består av ganska svaga försänkningar i ytan, vilka dock äro fullt skönjbara. På teckningen i *R 554* har undersökaren noterat angående runorna 8–10 **þau** »at thet stycket är skårpan på stenen affallen och runorna således borta» vilket ej är fallet. Ej heller Wallman har sett 8–10 **þau**. Av runan 20 synes endast basen; det övriga är avslaget. 25 **þ** har en lång bst, som sträcker sig mellan huvudstavens topp och bas men ej sluter alldeles intill den sistnämnda, vilket gör, att den återgivits som **u** i åtskilliga äldre läsningar.

Boling läser 1763: +**faslaug : þhun : hion×litu : iftiʀ uialfa sun s.** — I Peringskiölds *Monumenta* 8,

vars läsning i huvudsak följer Bolings, translittereras texten **auk faslaug þaun hion litu iftir þialfa sun--**. — Wallman: **n · hion litu : hftiʀ · þialfa · su**.

Kvinnonamnet *Fastlaug* är ett typiskt svenskt namn (se A. Janzén i *Nordisk kultur* 8, 1947, s. 251) känt från ett tiotal runinskrifter. — Angående *Þiálfi*, som här föreligger i ack., se Sm 80.

Stora Hälleberg. Västra Eds sn.

Se Sm 147.

Folkhögskolan. Gamleby sn.

Se Sm 144.